

hoekige kast. Als aanpassing aan de nieuwe smaak, die de voorkeur gaf aan rechte lijnen, onderging de traditionele, ronde structuur van het horloge een belangrijke verandering. Tot dan toe had de cirkel, op enkele uitzonderingen na, de ‘vorm’ van het horlogemaken bepaald en zelfs het mouvement was eraan aangepast. De ingetogenheid van de Bauhaus-stijl zou de essentiële esthetiek van de horloges uit de jaren dertig en veertig beïnvloeden; en in de jaren tachtig kwam het geinige, kleurrijke design van de Memphis Group op de markt en verschenen Swatches ten tonele.

In sommige gevallen beïnvloedde een specifiek verhaal de vorm en stijl van een horloge. Denk bijvoorbeeld aan de Tank, die in 1917 bedacht werd door Louis Cartier. Dit horloge heeft de vorm van een militaire tank, met name de Renault FT-17 die tijdens de Eerste Wereldoorlog werd ingezet. In andere gevallen zijn vorm en stijl noodgedwongen verbonden met het gebruik, zoals bij de Reverso, in 1931 ontworpen door Jaeger-LeCoultre. De *flappable* – omklapbare – kast ervan was een technische oplossing die bedacht was op verzoek van polospelers, maar het werd ook een esthetiek die geschiedenis schreef.

Zulk soort horloges worden gemaakt binnen een zeer specifieke context, waarvan hun vorm en structuur afhankelijk zijn. Vanuit dit perspectief kunnen horloges worden gezien als voorwerpen die nauw verbonden zijn met cultuur en samenleving. Dit wordt bevestigd in het proefschrift van Heinrich Wölfflin, een Zwitserse kunsthistoricus uit het begin van de twintigste eeuw die verklaarde dat stijl de expressie van een tijdperk is.

Om het fenomeen van het horlogemaken te illustreren, moeten we rekening houden met de context waarin een bepaald model werd gecreëerd. Zowel de Eerste als de Tweede Wereldoorlog stimuleerde de productie van betrouwbare horloges, met speciale functies voor het aflezen van de tijd en allerlei andere informatie. De chronometers en chronografen (horloges met chronometerfuncties) die vanaf de jaren dertig verkocht werden, waren het antwoord op de behoefte om steeds nauwkeuriger de tijd te bepalen tijdens autoraces, trans-Atlantische vluchten en de Olympische Spelen; producten van onder meer Eberhard, Longines, Omega, Patek Philippe en Rolex zouden aan deze behoeften voldoen. Soms is moeilijk om vast te stellen of de eisen van een bepaalde periode technische oplossingen stimuleerden, of dat mechanische innovatie leidde tot de ontwikkeling van nieuwe stijlen; maar eigenlijk gaan beide stellingen op.

Wanneer we het horloge beschouwen als een uitdrukking van toegepaste kunst of vanuit een andere discipline beschrijven, mogen we zijn belangrijkste functie niet over het hoofd zien: het bijhouden van de tijd. In het verleden werden de toegepaste kunsten vaak als ondergeschikt beschouwd, omdat ze

Gouden armbandhorloge met diamanten en email, in 1868 gemaakt door Patek Philippe en vervolgens verkocht aan de Hongaarse gravin Koscowicz. Dit is een model dat speciaal ontworpen is om rond de pols gedragen te worden, geen aangepast zak- of hangerhorloge.

Een set historische horloges van IWC Schaffhausen.

verband houden met ‘fabricage’ bedoeld voor alledag, ‘voor het lichaam’, in tegenstelling tot het ‘scheppen’ van de superieure schone kunsten, bedoeld ‘voor de ziel en het intellect’.

Bij horloges overstijgt het element van kennis en vindingrijkheid echter het contrast tussen wetenschap en kunst. Het vermogen om de tijd te markeren is nauw verbonden met een technische evolutie die een kunst op zichzelf is en die zich in de loop der eeuwen heeft ontwikkeld tot verfijnde graden van perfectie.

In elk geval veranderde de introductie van de waterdichte kast en een automatisch uurwerk door Rolex eind jaren twintig en begin jaren dertig voor altijd het verhaal van het horloge, waardoor de standaard voor sporthorloges werd gevestigd.

De stijl van een product is altijd in harmonie met de karakteristieke aspecten van een periode en met een traditie, maar hangt ook af van de manier van produceren. ‘Stijl’ duidt ook het systeem van formele en expressieve middelen aan die onderscheidend zijn voor ontwerpers – in dit geval horlogemakers. De vorm van de kast, het grafische ontwerp van de wijzerplaat, de keuze voor bepaalde wijzers, formele details – elke maker is goed te identificeren aan de hand van een reeks componenten.

In het verleden vertegenwoordigden horloges bepaalde waarden die verband hielden met persoonlijke identiteit en macht – en dat geldt nog altijd. Slechts een beperkt aantal mensen kon het zich aan het begin van de vorige eeuw veroorloven een polshorloge te kopen, namelijk een kleine elitegroep van welgestelden die met dit instrument greep hadden op hun ‘persoonlijke’ tijd. De verhalen van sommige horloges zijn gekoppeld aan die van hun eigenaars, of het nu om luchtvaartpioniers, piloten, ontdekkingsreizigers of verzamelaars gaat.

Ten slotte bestaat ‘stijl’ ook uit een bepaalde manier van gedrag, optreden en spreken. Stijl is verbonden met het concept kleding en uiteindelijk de mode. Horloges zijn niet alleen symbolen van rijkdom en smaak, maar ook instrumenten die in staat zijn om het persoonlijke karakter en het temperament van hun dragers te weerspiegelen en te communiceren.

DE VEROVERING VAN DE TIJD

Hoe vaak op een dag draaien we onze pols een beetje om op ons horloge te kijken? Talloze keren, zonder dat we het zelf maar beseffen. Het gebaar is eenvoudig, maar toch uiterst veelzeggend. Door de tijd te controleren bren-

1900–1910

DE BELLE ÉPOQUE

De periode die nu de 'belle époque' wordt genoemd, werd gekenmerkt door optimisme, vooruitgangsgeloof en levensvreugde. De periode van de laatste decennia van de negentiende eeuw tot de Eerste Wereldoorlog kende politieke vrede en wijdverbreide economische welvaart. De wereld, of althans een deel ervan, genoot van de euforie van de schijnbaar eindeloze festiviteiten. Deze zouden echter tragisch worden onderbroken door de oorlog die begon in 1914. In deze context van vrede en economische groei waren uitvindingen en vooruitgang in technologie en wetenschap vergeleken met vroegere tijdperken ongelijke. De gloeilamp, in 1880 gepatenteerd door Thomas Edison, maakte de introductie van openbare elektrische verlichting in steden mogelijk. Onderzoek door Guglielmo Marconi leidde tot de uitvinding van de radio; Alexander Graham Bell veranderde voorgoed de communicatie toen hij de telefoon patenteerde; en Louis en Auguste Lumière verbaasden het publiek met hun eerste filmvertoningen.

De transportsector had zich enorm uitgebreid; rond 1913 had het spoorwegnetwerk een lengte van een miljoen kilometer bereikt, en de eerste auto's schoten al door de straten, tot verbijstering van de voorbijgangers. Ook het zeevervoer kende een enorme ontwikkeling. Er werden trans-Atlantische passagiersschepen gebouwd die reizigers voorzagen van alle luxe en comfort; op deze cruiseschepen brachten ze hun tijd door met dansen, tenniswedstrijden, galadiners en allerlei amusement. Rond 1900 werden technologische ontdekkingen geestdriftig verwelkomd. Ze inspireerden ook de wereld van de kunst en werden het onderwerp van het ballet *Excelsior*, bedacht door de Italiaanse choreograaf Luigi Manzotti en op muziek gezet door de componist Romualdo Marenco. Het vierde de triomf van de wetenschap in acht scènes waarin de allegorische figuren Licht en Beschaving op het podium vechten tegen Obscurantisme.

◀ *Gilbert Parker, in Canada geboren schrijver en Brits politicus, gefotografeerd omstreeks 1905.*

Loopgraafhorloge, 1916. Horloges gemaakt voor het leger hadden scharnierende deksels aan de voor- en achterkant om de wijzerplaat te beschermen, die meestal zwart was, met witte cijfers en wijzers zodat het duidelijker af te lezen is.

Een van de eerste polshorloges die speciaal bedoeld waren voor mannen in uniform verscheen rond 1915. In 1917 koos het Royal Flying Corps, in 1918 gevolgd door het Amerikaanse leger, Omega-horloges voor zijn gevechtseenheden. Aan het einde van de oorlog mochten veel militairen hun horloge houden, wat de verbreiding ervan in de burgermaatschappij vergemakkelijkte.

TIJD EN UURWERK

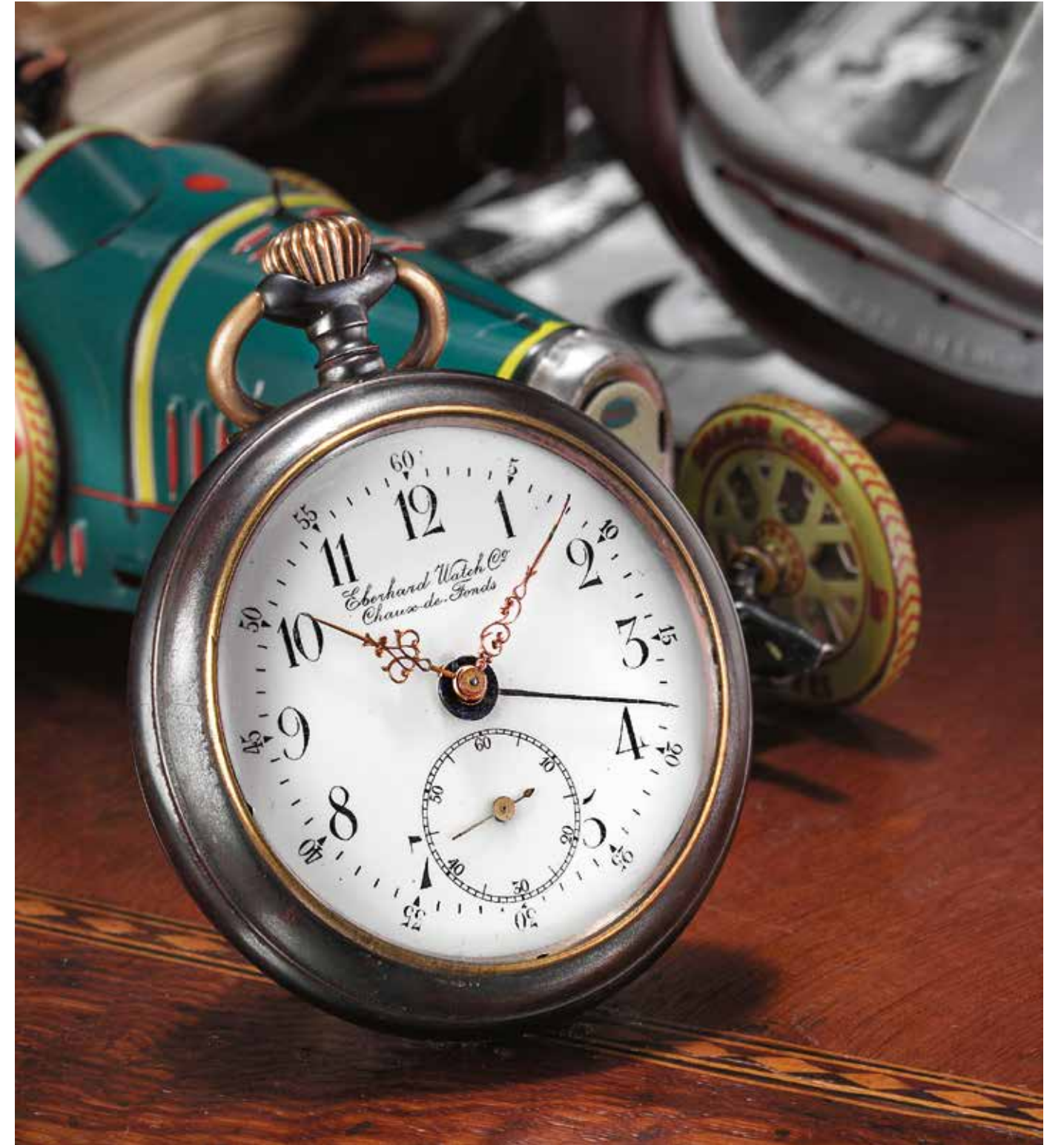
In de jaren 1910-1920 moesten de horlogefabrikanten zich toeleggen op de productie van precisiehorloges met een chronograaffunctie. Daarmee kon de drager situaties in tijd en ruimte afmeten, zoals het aantal omwentelingen van een motor per minuut, de snelheid waarmee een reizend persoon of object bewoog, en de afstand die in elk gegeven tijdsinterval werd afgelegd.

Horlogefabrikanten waren geïnteresseerd in het perfectioneren van dit mechanisme en zagen het

grote potentieel dat het zou kunnen hebben als het in een polshorloge zou worden gemonteerd. Het jaar 1913 markeerde een mijlpaal in de geschiedenis van Longines, en van horloges in het algemeen. Dat jaar introduceerde het bedrijf – nadat het in 1911 al een vroege polschronograaf had geïntroduceerd – het eerste uurwerk met zuilenrad dat ontworpen was voor een polshorloge: het handmatig opgewonden mechanisch kaliber 13.33Z. Deze eenknops chronograaf zou worden gebruikt tot 1936, toen hij door het bedrijf werd vervangen door een ander uurwerk. Met de enkele knop konden alle drie de chronograaffuncties worden bediend: starten, stoppen en terugzetten op nul.

In 1925 zou Longines het tijdwaarnemingsexperiment voortzetten met de invoering van een tweeknops polschronograaf met flyback-mechanisme. De Zwitserse horlogemaker lanceerde in 1928 een nieuw flyback-model, in 1929 gevolgd door een horloge met twee onafhankelijke kronen. Ze werden allemaal uitgerust met Longines-uurwerken, wat van invloed was op de vorm van de chronograaf. In 1916 creëerde Ulysse Nardin een horloge met een chronograaffunctie: het werd een ‘medische’ chronograaf genoemd en had een schaal voor dertig slagen op de wijzerplaat, waardoor de drager de hartslag van een persoon kon bepalen. Breitling ontwikkelde ook chronometers met speciale wijzerplaten die specifiek bedoeld waren voor het meten van tijdsintervallen; in 1915 introduceerde het de onafhankelijke chronograafknop.

In 1919 lanceerde Eberhard & Co. een van de eerste chronografen die om de pols werden gedragen. Het was een handmatig opgewonden mechanisch model met een scharnierende lunette en kastbodemp.

Eberhard & Co. zakchronograaf, begin twintigste eeuw. Gepolijste ijzeren kast, emailen wijzerplaat met Arabische cijfers en kleine seconde op 6 uur. Handmatig opgewonden mechanisch uurwerk.

Submariner

Rolex 1953

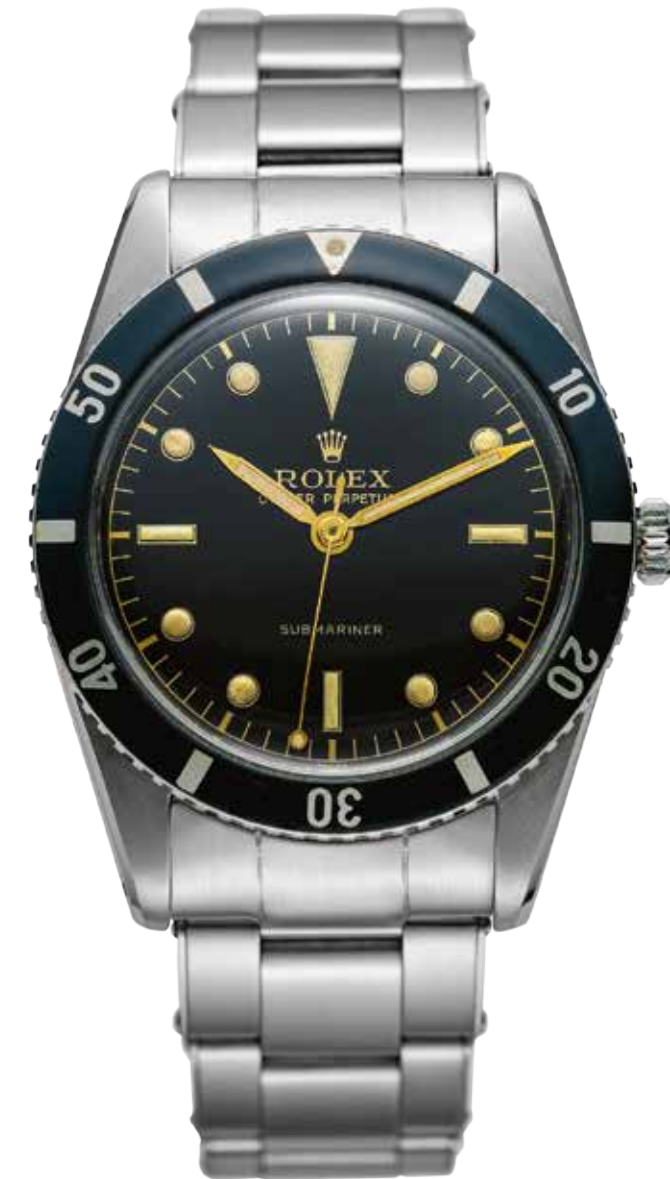
Wat hadden Sean Connery, die in *Goldfinger* (1964) 's werelds beroemdste geheim agent speelde, en de Cubaanse politieke leider Ernesto 'Che' Guevara gemeen? Een Rolex Submariner. De beelden van beide mannen zijn iconisch: de eerste draagt een onberispelijke smoking met een wit jasje en raadpleegt zijn horloge voordat hij in actie komt; de tweede steekt een sigaar aan en toont het horloge dat hij om zijn pols draagt. Het krediet voor het succes van het Submariner-horloge gaat echter naar de acteur.

De Oyster Perpetual Submariner, op de markt gebracht in 1954 en waterdicht tot 100 meter diepte, ontstond dankzij een technische innovatie die het voor duikers mogelijk maakte om de tijd onder water te meten. Dit was te danken aan de roterende lunette, die zo was ontworpen dat die alleen tegen de klok in gedraaid kon worden, zodat er geen fouten konden worden gemaakt bij het instellen van de tijdmeting. Dat was een fundamentele innovatie en zou kort daarna ook door andere horlogeproducenten worden overgenomen. De manier waarop Connery dit 'technische' horloge in een luxartikel veranderde, was echter iets compleet nieuws. Hij droeg het in actiescènes of bij zijn smoking, en dat altijd met een geweldige stijl.

Sinds de eerste exemplaren van 1953 is de Submariner voortdurend in ontwikkeling gebleven, met verbeteringen in waterdichtheid, robuustheid en functionaliteit. In 1959 werden de beschermende schouders van de kroon geïntroduceerd. Er werden minutenmarkeringen toegevoegd aan het eerste kwartier op de lunette. De lunette zelf had geprononceerde groeven, waardoor deze gemakkelijker beet te pakken was, zelfs met duikhandschoenen. De waterdichtheid werd verbeterd en gegarandeerd voor diepten tot 300 meter voor de Submariner Date van 1979 en voor de Submariner van 1989. Respectievelijk in 2008 en 2012 werden beide modellen verbeterd met een nieuwe roterende lunette.

De eerste uitvoeringen van de Submariner (referentie 6204 en 6205) hadden een zwarte wijzerplaat, stippel-, baton- en dolkvormige uurmarkeringen, gouden grafische elementen, 'potlood'-wijzers en een bolvormig glas en bolvormige kastbodemp; geen datumvenster. Ondertussen is de kenmerkende in één richting roterende lunette, ook zwart, gegraveerd met zestig markeringen, afgewisseld met Arabische cijfers en batonvormige markeringen.

1953